

Internationalisme i nationernes tidsalder

KJØBENHAVNSPOSTEN

I 1840'ERNE

AF

BERTEL NYGAARD

„Det er Mennesker og ikke Nationer, som skulle handle, det er hine og ikke disse, som Fremtiden tilhører“.¹ Sådan lød i kort form det internationalistiske standpunkt, som den religionskritiske teolog Frederik Beck forsvarede i *Kjøbenhavnsposten* i foråret 1845.² Hermed formulerede han på én gang et ideal, et handlingsstyrende håb og en forvent-

1 [Frederik Beck:] „Til Orientering i de internationale Spørgsmaal“, *Kjøbenhavnsposten* (herefter Kjp) 9/4, 11/4, 14/4, 16/4, 19/4-1845, her 16/4. Beck vedkendte sig forfatterskabet hertil i Kjp 29/2-1848. I det følgende angives anonymt publicerede artiklers forfatterophav i kantede parenteser. I nogle tilfælde kan dette ophav bestemmes med sikkerhed, mens det i andre sammenhænge må sandsynliggøres gennem analyser af kontekst, form og indhold. I de tilfælde, hvor det præcise forfatterskab er umuligt at fastslå med rimelighed, eller hvor det er usikkert og af mindre betydning i den specifikke undersøgelsessammenhæng, vil jeg derimod undlade at vove forsøget.

2 Der findes hele fire specifikke, større undersøgelser af *Kjøbenhavnsposten* med fokus på dens radikale periode: Ole Stender-Petersen: „*Kjøbenhavnsposten*“ – organ for „det extreme Demokrati“, Odense: Odense Universitetsforlag 1978; Kaare Ulrich Jessen: *En redegørelse for „Kjøbenhavnspostens“ ideologiske holdning fra 1827-1859 med særligt henblik på bladets vurdering af den hjemlige liberalisme i årene 1839-1849* (upubl. speciale, Aarhus Universitet 1976); Hans-Henrik Langvad: *Et opgør med liberalismen – „Kjøbenhavnsposten“ i 1840'erne* (upubl. speciale, Københavns Universitet 1985); Søren Kjær Jensen: *Kjøbenhavnsposten og den borgerlige offentlighed* (upubl. speciale, Aarhus Universitet 2004). Avisens nationalitetspolitik er mest systematisk behandlet i Jessen *En redegørelse*, s. 81-93, 145-51; og i et anderledes perspektiv i Steen Bo Frandsen: *Opdagelsen af Jylland. Den regionale dimension i Danmarkshistorien 1814-64*, Århus: Aarhus Universitetsforlag 1996. Andre aspekter er udfoldet i Jesper Jørgensen: *Kjøbenhavnspostens nationalpolitiske linje i perioden nov. 1842-1848 med særligt henblik på bladets vurdering af nationale spørgsmål angående hertugdømmerne Slesvig og Holsten* (upubl. universitetsopgave, Aarhus Universitet 1998, venligst stillet til min rådighed af forfatteren).

ning til fremtidige udviklinger begrundet i en omfattende historiefilosofi. Her var en skarpt markeret modstand mod ikke blot 1840'ernes fremstormende politiske nationalisme, men også udviklingen af moderne national identitet som sådan. Og det var en meget anderledes form for nationalismekritik end den, der var bundet til den eksisterende helstat eller ældre former for statspatriotisme.³

Becks og *Kjøbenhavnspostens* standpunkt var hverken et efterslæb af 1700-tallets kosmopolitiske strømninger eller knyttet til den bestående helstats struktur, men var principielt internationalistisk – en position, som er underudforsket i den senere historieskrivning.⁴ Dette standpunkt var forankret i et udtrykkeligt demokratisk standpunkt med den almindelige valgret for myndige mænd som politisk hovedkrav, og op gennem 1840'erne blev det i stigende grad forbundet med en kritik af sociale og økonomiske forhold og med et program for arbejderklassens organisering. Dermed kan man regne *Kjøbenhavnspostens* politisk-ideologiske position i almindelighed til tidens demokratiske radikalisme – den nye venstrefløj, der voksede frem i europæiske storbyer fra 1830'erne, stærkest blandt de engelske chartister og den

3 Jf. Hans Vammen: *Den tomme stat. Angst og ansvar i dansk politik 1848-1864*, København: Museum Tusulanum 2011, s. 72-105 og 208-281.

4 Ganske vist har *Kjøbenhavnsposten* haft en lille plads i den generelle historieskrivning om periodens politiske historie – dog sigende nok stadig grundigt og bedst i Niels Neergaard: *Under Junigrundloven*, bd. 1, København: Gyldendal 1892. Der findes som nævnt også specialundersøgelser af *Kjøbenhavnspostens* politik, ligesom enkelte større afhandlinger om nationale identiteters fremvækst vier *Kjøbenhavnspostens* og beslægtede standpunkter nogen opmærksomhed. Her er kategoriseringen af disse standpunkter dog bemærkelsesværdigt søgende. Ove Korsgaard regner dem til en bredere kategori af venstreorienteret „kosmopolitisk liberalisme“, der også omfatter blandt andre Lars Bjørnbak, A.F. Tscherning og Rasmus Sørensen. (Korsgaard: *Kampen om folket. Et dannelseperspektiv på dansk historie gennem 500 år*, København 2004, s. 287). Steen Bo Frandsen ser i *Kjøbenhavnsposten* elementer af kontinuitet fra ældre anerkendelser af regional og etnisk lighed-i-forskellighed inden for én og samme stat (Frandsen *Opdagelsen af Jylland*, s. 279, 282, 364, 384, 387). Dermed overbetoner Korsgaard og Frandsen efter min opfattelse elementerne af kontinuitet i forhold til tidligere standpunkter i *Kjøbenhavnspostens* radikalisme, ligesom de ganske forbigår avisens og hele radikalismens skarpe, eksplicitte opgør med liberalismen. Det er nok også karakteristisk for den almindelige historievitenskabelige indarbejdelse af de radikale standpunkter, at f.eks. Hans Vammens nylige udforskning af forskellige nationalistiske og antinationalistiske strømninger fra 1848 til 1864 lader både *Kjøbenhavnsposten* og 1840'ernes byradikale miljø i bredere forstand være helt ubemærkede, også i fremstillingen af den idéhistoriske baggrund for 1850'ernes bondevennedemokratiske nationalismekritik (jf. Vammen *Den tomme stat*, s. 213-216).

franske republikanske venstrefløj, men fra begyndelsen af 1840'erne også dukkede op som markant holdning i de nordeuropæiske offentligheder, ikke mindst i de små kredse af tyske venstrehegelianere.⁵ Disse radikale kræfter var i opposition til ikke kun de gamle fyrstemagter og deres støtter, men også de liberale bevægelser, hvis ideal var et konstitutionelt monarki med et snævert afgrænset, borgerskabsdomineret valgkorps. *Kjøbenhavnspostens* særlige nationalismekritik kan således forbindes med den samtidige europæiske strømning, der er blevet sammenfattet som 'republikansk-demokratisk internationalisme'.⁶

Kredsen af radikale skribenter omkring *Kjøbenhavnsposten* var ganske lille, og bladets læserskare synes også at være blevet betragteligt reduceret, da det under den nye redaktør fra 1839 og frem, den tidligere drejersvend J.P. Grüne, tog et venstresving fra den mere konventionelle liberalisme, som bladet havde været bannerfører for op gennem 1830'erne, og dermed efterlod det nye dagblad *Fædrelandet* som 1840'ernes førende oppositionsorgan.⁷ Frem til den demokratiske håndværkerbevægelse, der mødtes i Hippodromen i 1848, stod bladet ret isoleret med sine holdninger – selv om Meir Goldschmidts *Corsaren* flygtigt flirtede med beslægtede standpunkter i begyndelsen af årtiet.⁸

5 Jf. Peter Wende: *Radikalismus im Vormärz. Untersuchungen zur politischen Theorie der frühen deutschen Demokratie*, Frankfurt am Main: Franz Steiner 1975; samme: „Radikalismus“, i Otto Brunner m.fl. (red.): *Geschichtliche Grundbegriffe*, 8 bd., Stuttgart: Klett-Cotta 1974-97, her bd. 5, s. 113-33; Warren Breckman: *Marx, The Young Hegelians, and the Origins of Radical Social Theory: Dethroning the Self*, Cambridge: Cambridge University Press 1999; Detlev Mares: *Auf der Suche nach dem „wahren“ Liberalismus. Demokratische Bewegung und liberale Politik im viktorianischen England*, Berlin: Philo 2002.

6 Alwin Hanschmidt: *Republikanisch-demokratischer Internationalismus im 19. Jahrhundert. Ideen – Formen – Organisationsversuche*, Husum 1977 (*Historische Studien*, hft. 430). Jf. også Mares *Auf der Suche*, s. 173ff.

7 De sparsomme oplysninger om oplags- og abonnementstal kan give et indtryk af dette: Mens *Fædrelandet* i midten af 1840'erne havde skønsmæssigt 1500 faste abonnenter, og flere provinsblade lejlighedsvis viderebragte artikler herfra, så faldt *Københavnspostens* abonnenttal fra noget lignende i 1840 til skønsmæssigt ca. 600 i midten af årtiet, og dets publikum var hovedsagelig begrænset til hovedstaden. Begge blade havde dog resonans i den offentlige debat, og deres reelle læserskare var noget større end abonnenttallene. Jf. Søren Juelstorp: „Publikum og den politiske litteratur i 1830'erne“, *Historiske Meddelelser om København*, 1992, s. 109-31, især 121-25; Jessen *En redegørelse*, s. 42f.

8 Jf. f.eks. [M.A. Goldschmidt:] „De tre Statsformer, betragtede fra Frihedens Standpunkt, (at begynde med Absolutismen)“, *Corsaren*, nr. 54 (12/11-1841), foruden Niels Arent: *Hippodrombevægelsen. En analyse af det demokratiske småborgerskabs politik omkring forfatningskampen i København januar-oktober 1848* (upubliceret, men bearbejdet speciale, opbevaret på Arbejderbevægelsens

Her var ydermere tale om en forbigående, tidsbunden politisk position. Allerede i 1850'ernes begyndelse syntes den helt at have mistet sin tilhængerskare. Da var håndværkernes demokratiske bevægelse gået i opløsning, og i parløb med Goldschmidt – og med godsejerpenge i ryggen – distancerede Grüne sig nu fra tidligere demokratiske holdninger for i stedet at bekæmpe liberalismen fra et helstatsligt, konservativt standpunkt.⁹ Den demokratiske radikalismes kreds var med andre ord hverken stor, varig eller synderligt indflydelsesrig.

Ikke desto mindre var *Kjøbenhavnsposten* en væsentlig del af 1840'ernes debatlandskab. I et længere historisk perspektiv kan bladet desuden hævdes at indvarsle både centrale værdier i senere politik – ikke kun nationalismekritik, men også erklærede forsvar for demokrati, menneskerettigheder og sociale rettigheder – og karakteristiske politisk-ideologiske elementer i såvel den socialdemokratiske arbejderbevægelse som den borgerlige og småborgerlige humanisme i kulturradikalismen og omkring Det Radikale Venstre.

Mindst lige så relevant i denne sammenhæng er det dog, at man i *Kjøbenhavnspostens* internationalisme kan anskueliggøre det forhold, at fremvæksten af nationalstater og nationale identiteter op gennem 1800-tallet langt fra var så entydig og lineært målrettet, som den i tilbageblik blev fremstillet, både ud fra de sejrende nationale opfattelser og som grundfortælling i senere videnskabelige kortlægninger af dansk national identitets udvikling.¹⁰ Ved at studere den danske radikalisme kan man således få øje på signifikante indre modsætninger i de moderne politiske nationalitetskonstruktioner. I samme ombæring

Bibliotek og Arkiv); og Bertel Nygaard: „Arbejderpolitik i 1848“, *Kulturstudier*, nr. 1, 2012, s. 55-77.

9 Jf. Jessen *En redegørelse*, s. 152-154; Niels Clemmensen: „Godsejernes politiske organisationer og pressen 1856-1867“, *Historisk Tidsskrift*, 13. rk., 1. bd., 1974, s. 183-212, her s. 200 f.

10 Af den nyere videnskabelige litteratur tænker jeg her især på Ole Feldbæk (red.): *Dansk identitetshistorie*, 4 bd., København: C.A. Reitzel 1991-92, men også senere undersøgelser med lignende interesser, f.eks. Rasmus Glent-høj: *På fædrelandets alter. National identitet og patriotisme hos det danske borgerskab 1807-1814*, København: Museum Tusulanum 2007, og samme: *Skilsmissen. Dansk og norsk identitet før og efter 1814*, Odense: Syddansk Universitetsforlag 2012. Inden for dette projekt var der dog også elementer, der pegede i andre retninger, f.eks. Povl Bagge: „Nationalisme, antinationalisme og nationalfølelse i Danmark omkring 1900“ i Feldbæk: *Dansk identitetshistorie*, bd. 3, s. 443-67, og Niels Finn Christiansen: „Socialismen og fædrelandet. Arbejderbevægelsen mellem internationalisme og national stolthed 1871-1940“ i Feldbæk *Dansk identitetshistorie*, bd. 3, s. 512-86. Men ingen af disse enkeltundersøgelser gik videre til at udforske internationalistiske alternativets forankring i indre modsætninger i de nationale diskurser, sådan som jeg lægger an til her.

kan man udfordre den i nogle historiefaglige sammenhænge nærmest aksiomatiske identifikation af politisk demokratisering og moderne nationalisme ved at pege på alternative rumlige afgrænsninger af det demokratiske og på 'sprækker' i de enkelte typer af rumlig afgrænsning.¹¹

På baggrund af disse almene overvejelser vil jeg i denne artikel nærstudere *Kjøbenhavnspostens* internationalisme, dens udvikling og indre forskelle samt dens relation til samtidens nye politiske nationalisme. Herunder vil jeg fremhæve, at dette standpunkt ikke var fikseret eller homogent, men kendetegnet ved forskellige relationer til både nationalisme, kosmopolitisme, historiefilosofi, religiøsitet og sociale forhold, foruden ved skiftende politisk-retoriske kontekster op gennem 1840'erne. Endelig vil jeg understrege, hvorledes den danske republikansk-demokratiske internationalisme blev formet gennem et tæt samspil med ideer og begreber fra andre dele af Europa.

Nationalisme og politik

Den nationalisme, som de radikale omkring Kjøbenhavnsposten forholdt sig til, var fra begyndelsen knyttet til idealet om et borgersamfund, hvori det enkelte menneske først og fremmest skulle være borger i en stat og et samfund frem for at være undersåt eller medlem af en stand. Borgersamfundsidealet var imidlertid ikke i sig selv låst fast til én bestemt rumlig ramme, og gennem 1700-tallet og ind i 1800-tallet eksisterede kosmopolitiske borgerbegreber ved siden af snævrere identifikationer af borgersamfundet med 'fædrelandet'.¹²

De tidlige former for fædrelandsidentifikation, der trådte frem hos den oplyste elite i anden halvdel af 1700-tallet, var statspatriotiske identitetskonstruktioner, dvs. diskursive foreninger af folket og den monarkiske konglomeratstat – i modsætning til den senere politiske nationalismes fordring om statens basering på nationen og princippet om folkesuverænit.¹³ Den franske revolution styrkede imidlertid

11 Jf. f.eks. Claus Friisbergs bombastiske erklæring i hans ellers fint nuancerede fremstilling af den nationalliberale tankeverden: „Demokrati uden nationalisme er lige så meget en absurditet som nationalisme uden demokrati“ (Friisberg: *Ideen om et frit Danmark*, Varde, Vestjysk kulturforlag 2003, s. 221) eller den ikke i og for sig forkerte, men dog noget ensidige betragtning af nationalismens inhærente sociale og politiske udjævning i Niels Kayser Nielsen: *Bonde, stat og hjem. Nordisk demokrati og nationalisme – fra pietismen til 2. verdenskrig*, Århus: Aarhus Universitetsforlag 2009.

12 Jf. f.eks. Glenthøj: *På fædrelandets alter*, s. 68, 48 f; Glenthøj: *Skilsmissen*, s. 177 ff.

13 Jf. Gottlieb Japsen: „Statspatriotisme og nationalfølelse i Sønderjylland før 1848“, *Historie. Jyske samlinger*, bd. 13, nr. 1-2, 1979, s. 107-122; E.J. Hobs-

skarpere subjektiveringer af 'folket' og 'nationen' imod både det gamle privilegiesamfund og selve den enevældige stat. Hermed fremtrådte klare vertikale modsætninger mellem folket og den herskende elite.¹⁴

Disse historiske erfaringer bidrog dog samtidig til at skærpe fornemmelser af horisontale modsætninger mellem de enkelte nationer. Sådanne modsætninger trådte tydeligere frem, da den revolutionære politiseringsbølge stilnede af fra slutningen af 1790'erne – i Frankrig såvel som i Danmark. I begyndelsen af 1800-tallet sås i den københavnske offentlighed en fortrinsvis litterært baseret nationalitetshyldest, der især fokuserede på nationalsproget og den nationale oprindelighed.¹⁵

Med den danske offentligheds fornyede politisering efter den franske julirevolution og med stænderforsamlingernes oprettelse i begyndelsen af 1830'erne begyndte nationen i stigende grad også at blive brugt som åbenlyst politisk våben og stridsgenstand. I første omgang kom det tydeligst til udtryk blandt konservative, der karakteriserede de liberales ønsker om et konstitutionelt monarki som fremmede for danske traditioner, på abstrakt vis overført fra filosofiske forbilleder eller franske og engelske omstændigheder. Peder Hjort understregede f.eks. i Johan Ludvig Heibergs *Kjøbenhavns flyvende Post*, at „vore Forhold, baade politiske, sociale og videnskabelige, ere [...] særegen danske (og fortjene at bevares i denne Danskhed)“.¹⁶ De liberale var „Efterabere“, mente den enevoldsbegeistrede filosofiprofessor F.C. Sibbern.¹⁷

Den liberale bevægelse forsvarede også gerne 'folket' og 'nationen', og imod de konservatives anklager understregede de, at en fri dansk forfatning måtte kunne begrundes i de specifikke, nationale traditioner. En stats love, understregede D.G. Monrad under forfatningsdebatten omkring tronskiftet i 1839-40, måtte „rette sig efter det Lands Kulturtrin, for hvilket de gives“.¹⁸ Men de polemiserede samtidig ener-

bawm: *Nations and Nationalism Since 1780: Programme, Myth, Reality*, Cambridge, Cambridge University Press 1997 (oprindelig 1990), s. 87 ff.; samt bestemmelserne af dansk patriotisme i Glenthøj *Skilsmissen*, s. 65 ff.

14 Jf. Schönemann „Volk“, s. 144-46.

15 Jf. Lorenz Rerup: „Fra litterær til politisk nationalisme. Udvikling og udbredelse fra 1808 til 1845“ i Feldbæk *Dansk identitetshistorie*, bd. 2, især s. 330-44, samt f.eks. Ole Feldbæk: „Skole og identitet 1789-1848. Lovgivning og lærebøger“, i Feldbæk *Dansk identitetshistorie*, bd. 3, s. 253-324.

16 [Peder Hjort:] „Af et Brev (som virkelig er kommet) fra Provindserne“, *Kjøbenhavns flyvende Post*, nr. 58, 1835.

17 F.C. Sibbern i *Adresseavisen*, 3/10-1840.

18 D.G. Monrad: „Den russiske Prindsesse og det skandinaviske Samfund“, i samme (red.): *Gjengangeren, indeholdende Bidrag til den nyeste Tids Historie*, Kø-

gisk mod det, de betragtede som nationalforfængelighed og nationalstolthed hos de konservative enevoldsforsvarere – dvs. henholdsvis en egoistisk selvtilstrækkelighedsfølelse i strid med tidens fremherskende idealer om den 'organiske' og ideale helhed, og en tilbøjelighed til underkuelse af andre nationer.

De toneangivende liberale forsvarede indtil begyndelsen af 1840'erne en forståelse af den sande nationalitet og nationalfølelse som knyttet til tanker om folkesuveræniteten og med markant åbne grænser ud mod mere omfattende, organiske størrelser som civilisation og menneskehed, dvs. nationerne blev forstået som en slags nødvendigt mellemlid mellem det individuelle og det mere almenmenneskelige.¹⁹ Som det liberale ugeblad *Fædrelandets* første redaktør, nationaløkonomen C.N. David, udtrykte det i 1834: Man måtte stræbe efter „den sociale Udviklings Fremme“ i sit eget land, men uden at „indskrænke sit Blik til Fædrelandet“. Ligesom individerne var knyttet sammen i staterne, udgjorde staterne nemlig selv et samfund, som var forenet af „Civilisationen“.²⁰ Den danske nation var, med D.G. Monrads ord, led i et „Stats-, et Folkesamfund, hvori de aandelige Bevægelser cirkulere ligesom Blodet i Legemet“.²¹

Ved indgangen til 1840'erne, da Frederik 6.s død og Christian 8.s overtagelse af tronen gav grobund for liberale forhåbninger om skred i forfatningsudviklingen, begyndte yngre liberale kræfter omkring *Fædrelandet*, der nu blev omdannet til et dagblad, at underbygge denne opfattelse ved hjælp af den tyske filosof G.W.F. Hegels tanker om de enkelte folks og folkeånders bidrag til udviklingen af civilisationens og verdensåndens idé, sådan som den åbenbarede sig i staternes udvikling.²² I hænderne på de danske liberale blev den hegelske tanke om verdenshistoriske folk til en både historiefilosofisk og politisk

benhavn 1844, s. 122. Jf. også Søren Juelstorp: „Den store forfatningsdebat 1841-1842“, *Historie*, nr. 1, 1995, s. 59-80.

19 Jf. f.eks. Monrad „Den russiske“, s. 127, samt Hobsbawm *Nations*, s. 38.

20 *Fædrelandet*, 14/9-1834.

21 D.G. Monrad „Oscar den Første“ i Monrad *Gjengangerne*, s. 101.

22 G.W.F. Hegel: „Grundlinien der Philosophie des Rechts“ (1821) i samme: *Werke*, 20 bd., Frankfurt am Main: Suhrkamp 1970, bd. 7, s. 88, 498, 405. Hans Vammen har derimod – efter min opfattelse ikke helt rimeligt – associeret hegelianismen entydigt med nationalisme, specifikt de danske nationalliberale. Jf. Vammen *Den tomme stat*, s. 112-116, 172. Som det vil fremgå her og flere andre steder i min fremstilling, dannede hegelianismen snarere en slags modpol til den ensidige betoning af det nationale, som sås hos de liberale fra 1842 og frem. Selv de liberales egen hegelianisme var således også særligt markant i forfatningsstriden omkring 1840, mens den blev nedtonet med den nye ejderpolitik efter 1842.

fremstilling af, hvorledes det næste, nært forestående verdenshistoriske udviklingspring måtte komme fra de nordiske folk. En „almindelig Gjenfødelse“, hævdede en skribent i *Fædrelandet* i 1840, „er at vente fra Danmark, et Lys opgaaer fra Norden, hvorom allerede Luther spaaede, hvis Herlighed skal skinne over hele Verden.“²³ Den danske nations opvækkelse tjente med andre ord ikke bare nationens egne behov, men var også et middel til højere, mere almene formål: frihedens og fornuftens verdenshistoriske udvikling.

I begyndelsen af 1840'erne begyndte imidlertid også en væsentlig forskydning i den liberale brug af nationalitetsspørgsmålet i takt med, at forhåbningerne om en umiddelbar forfatningsreform svandt, og de nationale stridigheder blussede op omkring Det Tyske Forbunds yderkanter, ikke mindst i Slesvig og Holsten.²⁴ Striden i 1842 om Peter Hiort Lorenzens ret til at tale dansk i den slesvigske stænderforsamling gav anledning til en ny form for stærkt nationalistisk kampagne fra de liberales side, tydeligst markeret ved formuleringen af ejderpolitikken samme år.

De horisontale modsætninger mellem de enkelte nationer indtog nu en langt betydeligere rolle i de førende liberales diskurs, og de nationale særegenheder blev i stigende grad accentueret frem for de almene civilisationsudviklinger. Nationen blev i højere grad end før fremstillet som en lukket enhed, der ikke kun betegnede en rumlig afgrænsning, men også en afgrænsning af den historiske tid: Der kunne stadig tales om en civilisation nationalstaterne imellem, men forestillingen om en civilisation eller humanitet over nationalstaterne gled i baggrunden, også som politisk-utopisk fremtidsmål.

Dette betød dog ikke, at de indre modsætninger i den liberale diskurs mellem betoningen af nationale særtræk og forfatningspolitikens forankring i bredere civilisationstanker eller mellem vertikale og horisontale fjendebilleder forsvandt. Snarere blev de tilsidesat og nedtonet. Også efter ejderpolitikens proklamation kunne f.eks. Orla Lehmann understrege, at det danske folks politiske udvikling haltede efter „Civilisationens verdenshistoriske Fremgang“, som det var berettiget til.²⁵ Men forholdet blev stillet i skyggen af forsvaret for nationens ret over for andre nationer. Hermed skete også en forskydning i ret-

23 „Maae vi ikke skamme os?“, *Fædrelandet*, 15/9-1840.

24 Frandsen *Opdagelsen*, s. 263 f., 272; Hans Jensen: *De danske Stænderforsamlings Historie*, 2 bd., København: J.H. Schultz 1931-34, her bd. 2, s. 361 f.; Rerup „Fra litterær“, s. 344 ff. Jf. også Jörg Echternkamp: *Der Aufstieg des deutschen Nationalismus (1770-1840)*, Frankfurt am Main: Campus 1996, s. 476-79, 498-501.

25 Orla Lehmann: *Efterladte Skrifter*, København 1871-74, bd. 3, s. 191.

ning af en historisk retsopfattelse på bekostning af den naturretligt baserede argumentation, som havde kunnet ses hos Lehmann og gennem 1830'erne.²⁶

Denne nye form for politisering af det nationale blev ledsaget af en nedtoning af forfatningskravet. Dermed kunne den befordre alliancer med kræfter, der før havde stået som bevægelsens modstandere, f.eks. N.F.S. Grundtvig. Men nationalitetens politisering og popularisering vakte også nye former for modstand. En række markante konservative røster trådte frem til værn for den bestående helstat, især den nye gehejmestatsminister under Christian 8. og kongelig kommissarius i stænderforsamlingerne, Anders Sandøe Ørsted, der under forfatningsdebatten i 1839-42 havde mistet sin hidtidige agtelse som den enevældige regerings mest liberale skikkelse og nu lod sin skarpe modstand mod den nye liberale oppositions forfatningspolitik følge af et forsvar for den bestående helstats sammenhold.²⁷ Andre kritikere af de liberales nationalisme accepterede behovet for at etablere en dansk nationalstat, men forholdt sig kritisk til den politiske instrumentalisering af nationaliteten. Det gjaldt ikke mindst Johan Ludvig Heiberg, som gennem hele sin karriere opretholdt et flertydigt forhold til politik, og som i sin stærkt Hegelinspirerede nationalitetsopfattelse fastholdt en positiv opfattelse af nationen, der dog samtidig var udtrykkeligt åben over for en verdenshistorisk helhedsforståelse.²⁸ Alle disse kritikere fra højre tog dog udgangspunkt i elementer af nationalitetsforståelser, der havde været fremherskende før den liberale politiske

26 Grethe Jensen: *Den unge Orla Lehmann* (upubl. licentiatafhandling, Københavns Universitet 1989), s. 50f, 155-82; Claus Friisberg: *Orla Lehmann – Danmarks første moderne politiker. Orla Lehmann, de nationalliberale og Danmark 1810-49. En politisk biografi*, Varde: Vestjysk kulturforlag 2000, s. 41, 204.

27 Jf. f.eks. A.S. Ørsteds indlæg på stænderforsamlingerne i 1844 i *Tidende for Forhandlingerne ved Provindsialstænderne for Nørre-Jylland*, 1844, sp. 458-72, 2369-82, 2389-91; *Tidende for Forhandlingerne ved Provindsialstænderne for Sjællands, Fyens og Lollands-Falsters Stifter samt for Færøerne*, 1844, sp. 769-72; foruden A.S. Ørsted: „Om de internationale Statsforhold i det danske Monarkie“ *Berlingske Tidende* 10/1, 11/1-1843; samme: „Endnu nogle Bemærkninger om Fædrel.s Politik“, *Berlingske Tidende*, 2/2, 6/2, 8/2, 10/2-1843; samme: *For den danske Stats Opretholdelse i dens Heelhed. En historisk statsretlig Undersøgelse*, København 1850.

28 Bertel Nygaard: *Guldalderens moderne politik. Om krisediagnose, utopi og handling hos Johan Ludvig Heiberg*, Århus: Aarhus Universitetsforlag 2011, s. 170-74. I Frandsen *Opdagelsen*, s. 277f, karakteriseres Heibergs standpunkt som naivt, hvilket sikkert var rigtigt i umiddelbar, realpolitisk henseende. Naiviteten dækkede imidlertid over en subtilt formuleret, men ikke desto mindre skarp, kritik af det nationale politisering.

nationalismes frembrud. En kritik af nationalitetsbegrebet og nationalismen som sådan kom kun fra den radikale fløj.

Kjøbenhavnsposten

Kjøbenhavnsposten var startet i 1827 af den driftige publicist A.P. Liunge som 'æstetisk' orienteret dagblad, domineret af poesi, anmeldelser af teater og digtning samt litterære debatter. I løbet af 1830'erne blev avisen transformeret til politisk liberalt organ. Det havde en overgang unge, fremstormende liberale frontfigurer som Orla Lehmann og J.F. Giødwad blandt sine medarbejdere, alt imens den ældre Liunge stadig fungerede som udgiver. Da Lehmann, Giødwad og deres nærmeste allierede i efteråret 1839 gik over til *Fædrelandet* for at sikre det en fremtid som liberalt dagblad uafhængigt af Liunge, trak han i stedet sin protegé fra andre publikationer, den da 35-årige J.P. Grüne, ind som ny redaktør. Hele denne proces betød umiddelbart en svækkelse af *Kjøbenhavnsposten*, der mistede sin rolle som det førende oppositionsblad. Men Grüne formåede op gennem 1840'erne at trække bladet over mod et nyt, hidtil ubeboet område af det moderne politiske landskab: den demokratiske radikalisme.

Grüne var en talentfuld drejersvend med stærke boglige evner. Hans liberale udgangspunkt var præget af hans sociale baggrund og erfaringer som vandrende svend i en årrække omkring 1830, foruden hans stærke, men egenartede kristne tro.²⁹ Som redaktør samlede han en lille skare af talentfulde, energiske, men i dag næsten glemte skribenter omkring sig: først og fremmest den ovennævnte, venstrehegelianske og religionskritiske teolog Frederik Beck, men også lidt mindre faste bidragydere som teologen Magnus Eiriksson, der derimod bevarede sin religiøse tro, men var særdeles kritisk over for den danske statskirkes lære.³⁰ Når det gjaldt religiøse og filosofiske udgangs-

29 Grünes levned og tanker er karakteriseret kort af folk, der stod ham nær: Meir Goldschmidt: „Dagbog“, *Nord og Syd*, nr. 3, 1856, s. 50-58; samme: *Livs Erindringer og Resultater*, København: Jespersen og Pio 1965 (oprindeligt 1876-77), s. 209-11; Joseph Michaelsen: *Fra min Samtid*, 2 bd., København 1890-93, her bd. 1, s. 78-85; Kristian Arentzen: *Fra yngre og ældre Dage*, København 1886, s. 64f. Rigsarkivets lille Grüne-arkiv rummer ligeledes fortrinsvis materiale fra hans tid som redaktør efter 1850. Alle de nævnte karakteristiker bygger hovedsagelig på senere erindringer og er åbenlyst tendentiøse i skildringen af både politiske og personlighedsmæssige træk.

30 Om Beck: Rudolf Varberg: 'Dr. Andreas Frederik Beck', *Folkets Avis*, 31/8, 2/9, 3/9, 4/9-1861, Jessen *En redegørelse*, s. 47-50, 88-92; Jens Holger Schjørring: *Teologi og filosofi. Nogle analyser og dokumenter vedrørende hegelianismen i dansk teologi*, København: Gad 1974, s. 36-49, der også omfatter en lille samling relevant arkivmateriale; Carl Henrik Koch: *Den danske idealisme*, København: Gyldendal 2004 (*Den danske filosofis historie*, bd. 4), s. 487-96. Til

punkter, var der således betydelig spændvidde i skribenterne holdninger. Men dette lille miljø kunne enes om op gennem 1840'erne at udvikle et politisk standpunkt et godt stykke til venstre for både den dannelsesborgerligt liberale opposition og hovedstrømmen inden for den bondebevægelse, der voksede frem i samme periode.

Kjøbenhavnsposten begyndte som det første i den danske offentlighed at bekende sig som demokratisk og at fordre almindelig valgret for voksne mænd allerede fra 1841 og frem.³¹ Et par år senere indarbejdede det også krav om social reform til fordel for arbejderne. Hen mod slutningen af årtiet søgte *Kjøbenhavnsposten* endda under inspiration fra især franske socialister som Louis Blanc og Pierre-Joseph Proudhon at gøre sig til organ for arbejderne – ud fra et ideal om 'arbejdets organisering' i relativt autonome produktions- og forbrugskooperativer.³²

I sin opfattelse af nationalitet og nationalfølelse tog *Kjøbenhavnsposten* omkring 1840 udgangspunkt i en 'åben' liberal nationalitetsopfattelse, der i store træk lignede *Fædrelandets* før den skarpe nationalistiske vending i 1842. Under forfatningsdebatten efter tronskiftet i 1839 understregede *Kjøbenhavnsposten* eksempelvis, at de „store Sandheder er fælles for alle Nationer og maae bane sig Indgang hos dem alle, om de end udpræge sig forskjelligt efter Nationens individuelle Beskaffenhed“.³³ Avisens første reaktioner på stridighederne om Hiort Lorenzens talen dansk i den slesvigske stænderforsamling i 1842 røbede stadig omtrent samme holdning: Det danske sprog måtte have „Ret til at lyde i en Forsamling, der repræsenterer ikke alene en Deel af den danske Stat, men et Land, hvor Dansk er Modersmaal for næsten den halve Deel af Befolkningen“.³⁴ Samtidig lagde avisen vægt på, at brugen af nationalsproget måtte være en ret for alle nationer.³⁵

Men hvor *Fædrelandet* i 1842 lod nationalitetssagen blive det centrale motiv i den politiske agitation, fastholdt *Kjøbenhavnsposten* sit fokus på kravet om en friere statsforfatning og den lidt ældre liberale accen-

Eirikssons liv og tanker: Koch *Den danske idealisme*, s. 292-98; H. Schwanenflügel: 'Magnus Eiriksson', i *Det nittende Aarhundrede*, 2. halvbind, 1877, s. 266-94.

31 Jf. f.eks. Kjp 11/10-1841 samt Bertel Nygaard: „Demokratibegrebets gennembrud i Danmark i 1848“, *Historisk Tidsskrift*, bd. 111, nr. 1, 2011, s. 37-73.

32 Jf. Bertel Nygaard: *Det røde spøgelse. Kommunismen og 1840'ernes danske politiske kultur*, København: SFAH 2014, s. 119-127.

33 „Nationalitet – 'Franskhed'“, Kjp 13/9-1840.

34 Kjp 28/11-1842.

35 Jf. f.eks. [J.P. Grüne:] „Regeringens Politik i Forhold til Hertugdømmerne“, Kjp 6/4-1842.

tuering af nationen som gennemgangspunkt for mere almene friheds- og civilisationsprincipper. Lige fra begyndelsen af 1840'erne betonedes bladet stort set konsekvent sin opfattelse af det nationale spørgsmåls løsning som en følge af de konstitutionelle reformer, snarere end en forudsætning for dem.³⁶

Men bestræbelsen på at fastholde grundtræk af den tidligere liberale opfattelse af nationalitet i en ny historisk situation – dvs. efter forfatningsdebattens afmatning, *Fædrelandets* nye politik og styrkelsen af dette liberale blad over for Grünes nu mere marginaliserede organ – rummede samtidig væsentlige funktionsændringer, der efterhånden også gav sig udtryk i nye, mere emphatisk internationalistiske opfattelser af nationen i polemisk modsætning til de nationalliberales standpunkt. Dette skete i tæt samspil med bladets forfatningspolitiske drejning i erklæret demokratisk retning fra 1841 og frem.

Man kan således iagttage en gradvis funktions- og betydningsændring i bladets nationsopfattelse fra begyndelsen af 1842 og frem, i takt med skærpelsen af den politisk-nationalistiske retorik fra *Fædrelandets* side. Under debatten om Lorenzen og sprogsagen i Slesvig opfordrede *Fædrelandet* kongen til at bekæmpe slesvigholstenismen for at værne om „det danske Riges ved Arveloven bestemte Udelelighed“. I dette ønske om enevældig magtanvendelse mod den slesvigholstenske forsamling så *Kjøbenhavnsposten* en krænkelse af det politiske frihedsprincip.³⁷ Gennem den videre udfoldelse af denne kritik begyndte *Kjøbenhavnsposten* at betone forfatningssagens og overhovedet frihedens internationale aspekter imod nationalismen. Derved blev 'det almenmenneskelige' et centralt modbegreb til 'det nationale' i avisens diskurs.

Denne nye nationalismekritik røbede dog fortsat sit udgangspunkt i liberale grundværdier og -begreber: De liberale omkring *Fædrelandet* blev her ikke klandret ud fra et helt fremmed værdisæt, men for at være kommet i strid med den liberale politiks egne grundprincipper: De nationalliberale havde tilkendt et „underordnet Moment“ som nationaliteten forrang frem for „Hovedideen“, dvs. friheden.³⁸ Derved,

36 Jf. for den tidlige periode f.eks. „Om den fuldstændige Skattebevillingsret og Constitutionsspørgsmaalet i Almindelighed. VII“, Kjp 17/7-1840. Lejlighedsvis kunne Grüne dog betegne den nationale forening med Slesvig som forudsætning for det konstitutionelle reformarbejde; den „første Statsforordning – det uundgaaelige og jævne Forarbejde for en Constitution“. ([J.P. Grüne:] „Hvad have Stænderne gjort? og hvad kunne de have gjort?“, Kjp 7/10-1842).

37 Dette gennemgås detaljeret i Jessen *En redegørelse*, s. 86 f.

38 [J.P. Grüne:] „Fædrelandets' Politik og Conseqvents. II“, Kjp 20/11-1843, jf. også 16/11 og 23/11, samt [J.P. Grüne:] „Kjøbenhavnsposten“ og

fortsatte nationalismekritikerne, nærmede *Fædrelandet* sig ikke alene den konservative fastholdelse af „den bestaaende Forfatning som Nationalitetens Palladium“. ³⁹ Det kom desuden mere og mere til at ligne den ligeledes reaktionære tyske nationalisme, som var dets fjendebillede. ⁴⁰ I et tilbageblik fra 1845 over nationalismens fremvækst i Danmark skildrede Frederik Beck mere detaljeret, hvorledes det 'nydanske' parti omkring *Fædrelandet* gennem Slesvigsagen havde udviklet en rent abstrakt opfattelse af nationaliteten og derved kunnet indgå en antitysk alliance med det 'gammeldanske' parti, ikke mindst omkring Grundtvig, der dog gik ud fra en mere konkret betragtning af det nationale som en sum af fastfrosne, 'oprindelige' nationale sæder og skikke. ⁴¹ Imod begge former for nationalisme identificerede *Kjøbenhavns-posten* sig fra 1843 og frem med en „kosmopolitisk Anskuelse“, der skulle „hæve Folket til et friere, mere upartisk Standpunkt ligeoverfor dets Forfatning og Regering“ – uanset hvor i verden dette standpunkt havde sit udspring. ⁴²

På dette grundlag bekendte *Kjøbenhavns-posten* sig til en pragmatisk politik over for hertugdømmerne. Det kunne acceptere en løsning, hvor Holsten og Lauenborg skilte sig ud fra Det tyske Forbund for at tilslutte sig et konstitutionelt Danmark, men også en helstatsløsning, hvor de to hertugdømmer blev forenet med et konstitutionelt Danmark ved „en anden sideordnet fri Forfatning“. Uanset den nøjagtige løsning på nationalitetsproblemet måtte en fri forfatning på et demokratisk grundlag være den afgørende forudsætning. ⁴³

Dette placerede *Kjøbenhavns-postens* nationalitetspolitik til venstre for selv de mest yderligtgående liberale i stænderforsamlingerne. ⁴⁴ I forlængelse af sine tanker om en 'sand' fædrelandskærlighed lagde bladet dog heller ikke nu skjul på sin forventning om, at slesvigerne 'Fædrelandets' Politik“, *Fædrelandet*, 18/11, 21/11-1843.

39 [J.P. Grüne:] „Politik og Nationalitet“, Kjp 31/7-1843.

40 Beck „Til Orientering“, Kjp 11/3 og 14/3-1845. Jf. Frandsen *Opdagelsen*, s. 315.

41 Beck „Die neuere nationale“, s. 739, 732-36.

42 [Grüne] „Politik og Nationalitet“, Kjp 31/7-1843. Som det vil fremgå længere nede, betegnede det 'kosmopolitiske' dog ikke altid noget positivt i *Kjøbenhavns-posten*, men kunne også indebære en abstrakt universalitetsopfattelse i modsætning til det konkret-historiske 'almenmenneskelige'.

43 [J.P. Grüne:] „Justitsraad Ussings Andragende om Statseenhedens Betyngelse“, Kjp 29/10-1844. Jf. tilsvarende i [J.P. Grüne:] „Det Ussingske Forslag“, Kjp 12/11-1844.

44 Jf. f.eks. Balthazar Christensens indlæg om Slesvig-Holsten i Roskildestænderforsamling (*Roeskilde Stænder-Tidende*, 1844, sp. 620-48) med *Kjøbenhavns-postens* kommentarer (angivet i note 43).

frivilligt ville „vende sig mod Norden“, så snart der forelå en demokratisk løsning af forfatningsspørgsmålet her.⁴⁵ Tilsvarende indvendte bladet mod de liberales skandinavisme, at „vore danske Samfundsforhold ere af den Beskaffenhed, at de ikke indbyde vore skandinaviske Brødre til noget reent politisk Samqvem med os“.⁴⁶ Også her måtte forfatningsreformer og andre demokratiske tiltag komme først.

Betoningen af frivilligheden blev et afgørende demokratisk element, der kom til at danne en hovedmodsatning til *Fædrelandets* nationalitetspolitik. *Fædrelandet* svarede igen ved at karakterisere *Kjøbenhavnspostens* radikale bekendelse til friheden og dens insisteren på forfatnings- og valgretsreformer som „kosmopolitiske Drømmerier“ og „communistisk-republicanske Veirmøller“, der afslørede det radikale blads ligegyldighed over for statens og nationens vel. At lade slesvigerne selv beslutte, om de ville tilhøre den danske stat, var helt absurd, hævdede det liberale blad: Det ville kun føre til statens indre opløsning, hvis de enkelte provinser „af egen indre Overbeviisning skulde afgjøre, om de vilde udgjøre denne Enhed eller ikke“.⁴⁷

Gennem polemikken om Slesvig placerede *Kjøbenhavnsposten* sig altså på et erklæret kosmopolitisk standpunkt. Dette indebar dog ikke, at det simpelthen afviste nationaliteten til fordel for en ren almenmenneskelig sfære. Den nye accentuering af det tvær- og overnationale var snarere et supplement til den demokratisk-republikanske betoning af den 'sande' nationalitet. Bladet betragtede fra omkring 1843 først og fremmest nationalitetens berettigelse ud fra et mere omfattende standpunkt. Det fremhævede f.eks. to 'sider' af nationaliteten, henholdsvis forskellen til andre folk og „det almindelige Menneskelige Væsen, som er fælles for alle Nationaliteter“.⁴⁸ Sprog, folkelige skikke og så videre måtte således opretholdes. I livets „høiere Sphærer“, bl.a. stat, religion og kunst, kom det almenmenneskelige derimod til udtryk.⁴⁹ Tilsvarende påpegede bladet ofte, at nationaliteten havde vær-

45 [J.P. Grüne:] „Vor Justemilieuhed“, Kjp 4/9-1843.

46 [J.P. Grüne:] „Et Tilbageblik“, Kjp 24/1-1843. Jf. hertil også [J.P. Grüne:] „De skandinaviske Sympathier“, Kjp 13/4-1844.

47 „'Kjøbenhavnsposten' og 'Fædrelandets' Politik“, *Fædrelandet*, 18/11, 21/11-1843. Dette adskilte sig drastisk fra f.eks. Orla Lehmanns opfattelse syv år tidligere, at slesvigerne netop selv skulle vælge deres nationale tilhørsforhold – jf. [Orla Lehmann:] „Det danske i Slesvig“, Kjp 28/11, 29/11-1836.

48 „Hvorledes er Nationalitetens Uddannelse at forstaae?“, Kjp 12/10-1843. Jf. også f.eks. modstillingen af sand nationalfølelse som borgerens frigørelse fra politisk underdanighed i modsætning til den nationale antipati i „Om den nationale Antipathi mellem Tydske og Danske“, Kjp 16/8-1845.

49 [J.P. Grüne:] „Politik og Nationalitet“, Kjp 31/7-1843. Grünes forfatter- skab til denne og den forudgående kan sandsynliggøres ved bekendelsen til

di som bindeled, overgang eller „levende Vexelvirkning“ mellem individerne og verden.⁵⁰

Den nye sammentænkning af et republikansk-demokratisk nationsbegreb og en antinationalistisk identifikation med det almenmenneskelige åbnede for en karakteristisk dobbelthed i avisens senere bestemmelser af dette problem: Bladet kunne argumentere og polemisere både fra et overnationalt standpunkt og fra det 'virkelige folks' (eller: den 'virkelige nations') standpunkt imod de herskendes abstrakte nationalisme. Implikationerne af disse to argumentationsstandpunkter var vidt forskellige. Dette kom navnlig til udtryk i de historiefilosofiske forsvar for internationalismen og de sociale kritikere af den liberale nationalisme, som bladet udviklede fra midten af årtiet.

Venstrehegeliansk nationalismekritik

Frederik Becks artikelserie 'Til Orientering i internationale Spørgsmaal' fra 1845 var det første større, udfoldede udtryk for bladets positionsændring fra den 'sande' nationalitet til det internationale 'almenmenneskelige'. Teksten blev bragt over fem numre af *Kjøbenhavnsposten* i april 1845, og fire måneder senere blev den genstand for en kort, men indholdsmæssigt signifikant polemik mellem den radikale avis og *Fædrelandet*.⁵¹ Dens standpunkt trak dog meget længere spor efter sig.

Hovedbudskabet var, at den moderne civilisation og kultur var kommet i modsætning til nationalitetens princip og i stedet pegede på det næste trin: det almenmenneskelige. Hermed anerkendte Beck nationsdannelsen som et progressivt og nødvendigt historisk skridt i retning af organisk forbindelse mellem individerne, men et skridt med en kun forbigående historisk gyldighed. Især havde den franske revolutions indre modsætninger mellem nationale og almenmenneskelige principper vist, at nationaliteten nu ikke kunne „gjøre Prætensioner gjeldende, undtagen naar den optræder som Repræsentant for et almindeligt Princip“.⁵² Nationaliteten kunne anerkendes som enhedsskabelse, men det almenmenneskelige repræsenterede en højere enhed.

Meget af Becks særlige udfoldelse af nationalismekritikken synes at være hentet hos den tyske politiske venstrehegelianismes førende skikreligionen som højere sfære, foruden fraværet af synligt hegelske elementer.

50 „Nationalitet og Frihed“, Kjp 24/6-1848. Jf. f.eks. „Om Nationalitet“, *Forposten* (kortvarigt søndagstillæg til Kjp) 13/10-1844.

51 Becks antinationalistiske manifest blev fulgt op af en tysksproget artikel, der gentog og i et vist omfang uddybede dennes pointer. Frederik Beck: „Die neuere nationale Richtung in Dänemark“, *Jahrbücher der Gegenwart*, 1845, s. 731-41.

52 [Beck] „Til Orientering. IV“, Kjp 16/4-1845.

kelse i begyndelsen af 1840'erne, Arnold Ruge.⁵³ Han karakteriserede den tyske nationalisme som forloren. Tyskerne havde nemlig intet fædreland i den egentlige betydning af at høre til en stat. De var ifølge ham „endnu ikke Stats-, men Spidsborgere“. De mange, der havde erklæret deres patriotiske begejstring, bestod hovedsagelig af en 'viljeløs masse', en 'karakterløs mængde'.⁵⁴

For Ruge rummede den tyske nationalbegejstring paralleller til den religiøse fremmedgørelse, som den banebrydende venstrehegelianske tænker Ludwig Feuerbach havde analyseret – dvs. en abstraktion, som blev frembragt af menneskene, men som dernæst beherskede dem. Nationalismen var i sig selv indholdsløs, udelukkende negativt bestemt gennem sin modsætning til fjenden – og dermed rå, barbarisk og krigersk.⁵⁵ Som modsætning hertil pegede Ruge på humanismen som baseret på dannelse, civilisation og frihed, ikke mindst tankens frihed og dens udtryk som politisk handling.⁵⁶

Denne modstilling af det menneskelige og det nationale blev dog samtidig afgrænset fra en rent abstrakt kosmopolitisme. Ruge kunne godt anerkende fædrelandskærlighed i former, hvor den ikke blev taget til indtægt for bevaringen af forældede institutioner, men i stedet udtrykte menneskets stræben efter at være borger i en fri stat – og dermed egentligt menneske.⁵⁷ Et efterstræbelsesværdigt eksempel på en sådan humanistisk nationalisme fandt han i den franske revolutions idealer.⁵⁸

53 Ruge var blevet præsenteret kort forinden i Kjp 11/3 og 14/3-1845. Beck udpegede senere udtrykkeligt Ruge som foregangsmand for sin nationalismekritik: Frederik Beck: „Nationalismen contra Forfatningsrescriptet II“, Kjp 29/2-1848, der henviser til Becks „Ven“ Ruges kritik af nationalismen i bogen *Zwei Jahre in Paris* fra 1846, der var blevet anmeldt fyldigt og rosende i Kjp 16/3, 18/3, 19/3-1846. Det lange nationalismekritiske indlæg i denne bog var identisk med hoveddelen af Arnold Ruge: *Der Patriotismus*, Frankfurt am Main: Suhrkamp 1968, som var forfattet allerede i 1844 og vil stå i centrum i den følgende karakteristik af Ruges nationalismekritik.

54 Ruge i Kjp 11/3-1845. Denne nationalismekritik var således tæt forbundet med Ruges republikanske, demokratiske idealer og hans politiseringsfordring i almindelighed. Jf. analysen af den humanistiske republikanisme som et gennemgående element i Ruges udsyn i Breckman: *Marx, The Young Hegelians*, s. 221-57.

55 Ruge *Patriotismus*, s. 82, 28f, 26, jf. henvisningen til Feuerbach s. 44.

56 Ruge *Patriotismus*, s. 40, jf. s. 16, 20.

57 Ruge *Patriotismus*, s. 49. Jf. her også Ruge „Aus einem offenen Brief zur Verteidigung des Humanismen an Robert Eduard Prutz“ (1847) i Ruge *Patriotismus*, s. 85; foruden referatet af Ruges debat med Robert Prutz i Kjp 19/4-1847 (som igen refereres i Jessen *En redegørelse*, s. 89).

58 Ruge *Patriotismus*, s. 79-81.

Beck indarbejdede disse grundtanker i sin egen systematisering *Kjøbenhavnspostens* hidtidige, kortfattede nationalismekritikker, men udviklede samtidig sin egen historiefilosofiske forståelse af nationalitetsprincippets verdenshistoriske udvikling fra antikken til den moderne verden. Skitsen byggede på almindelige hegelianske grundtanker om modsætning som historisk drivkraft og om den historiske nødvendige enhed af fremskridt og forfald. Den var imidlertid nyskabende i sin placering af nationalitetsbegrebets udvikling og ophævelse samt i sin hævde af den post-nationale menneskehed som målet for den verdenshistoriske udvikling. Beck søgte således at rekonstruere fortiden med henblik på at vise et grundlag for det nye, humane subjekts nutidige og (nært forestående) fremtidige handlinger, der skulle sikre det almenmenneskeliges sejr. Historiefilosofien som en fortælling om civilisationens og kulturens ekspansion i tid og rum blev her mobiliseret i udfoldelsen af det antinationalistiske, radikale politiske standpunkt.

Beck inddelte udviklingen i forholdet mellem nationalitet og bredere, almenmenneskelig kultur i fire store faser: antikken, feudalismen, absolutismen og perioden fra den franske revolution og frem. Den græske og romerske antik stod for ham som nationalitetens „gyldne Tidsalder“, præget af en „heroisk Selvfornægtelse“, der havde styrket enheden indadtil, men havde været bundet til krigs- og erobringstrang og til ringeagt for andre folk, dvs. en form for national egoisme.⁵⁹ Denne nationalitetsfølelse var ifølge Beck gået til grunde gennem sin egen udvidelse hinsides sine oprindelige grænser. Dels var kærligheden til republikken blevet udhulet gennem ringeagten for de undertrykte folk, dels havde den antikke nationalitets udbredelse til fremmede folk medført, at disse folk havde overtaget erobrernes skikke, hvorved nationaliteten var ophørt med at være national og i stedet var blevet til „en almindelig Culturverden“.⁶⁰ De antikke erobrere var på denne måde ubevidst blevet til „Culturens Missionærer“.⁶¹

Feudalismen betegnede for Beck en enhed af brud og fortsættelse i forhold til den antikke verden. På den ene side var antikkens nationalitet og kultur som højere instanser end det enkelte individ gået i opløsning, afløst af en „individuel Egoisme“, hvori den enkelte hersker havde udgjort „et atomisk Punkt“. På den anden side havde denne egoisme ligget i forlængelse af den antikke nationale egoisme over for an-

59 [Beck] „Til Orientering I“, Kjp 9/4-1845. En anden *Kjøbenhavnspostens* skribents senere, delvist tilsvarende, men betydeligt kortere historiefilosofiske opsummering af nationalitetens udvikling anerkendte ikke denne oldtidsnationalitet: „Nationalitet og Frihed“, Kjp 24/6-1848.

60 [Beck] „Til Orientering I“, Kjp 9/4-1845.

61 [Beck] „Til Orientering III“, Kjp 14/4-1845.

dre nationer: Den „nationale Egoisme“ havde fundet „sit sande Udtryk i den individuelle“. ⁶² En lignende dobbelttydighed havde gjort sig gældende i absolutismens første tid: Den feudale søndersplittelse var blevet erstattet af absolutismens mekaniske statsenhed under den enkelte fyrste, hvilket dog også havde udtrykt en koncentration af egoismen hos fyrsten som individ. Absolutismen havde således udtrykt „Feudalismen som Monopol“. Under sådanne forhold havde nationaliteten ikke kunnet vokse frem, kun en mekanisk selvfornægtelse hos undersåtterne, dvs. „Slavesind“ og „Tanke- og Villieløshed“. ⁶³ Selve enhedsskabelsen havde imidlertid lagt grunden til den senere genoplivelse af både nationalitet og almenmenneskelig kultur.

Denne genoplivelse så Beck tydeligst i den franske revolution, der i sit forsøg på at realisere 1700-tallets 'naive kosmopolitisme' var stødt på reaktionær modstand fra andre lande. På grund af de kontrarevolutionære fyrsters krigsførelse mod revolutionen var denne forblevet en fransk-national sag. Den „nationale Egoisme“, der havde drevet de franske revolutionære, havde imidlertid samtidig været bevidst „humanistisk“: Dens formål havde ikke kun været Frankrigs befrielse, men alle folks befrielse fra tyranniet. Denne bevidste humanisme, der havde adskilt de franske revolutionæres nationalitetsbevidsthed fra den antikke, havde imidlertid rummet en „indre Modsigelse“, der havde truet nationaliteten: „Saasnat derimod det humane, det Almeen-Menneskelige for sig er blevet Gjenstand for Reflexion, og det i denne Egenskab adskilles fra den bestemte Nations Interesse, saa er Nationalitetens Almagt styrtet.“ ⁶⁴

Ganske vist havde revolutions- og Napoleonskrigene umiddelbart betydet en sejr for nationaliteten over humanismen, hvilket havde af født en langvarig „Forgudelse af elendige, nationale Tilstande, over hvilke Historien for længe siden havde fældet sin Dom, med en Tilbedelse af de Personer, hvis egoistiske Interesser det var at opretholde disse Tilstande.“ ⁶⁵ Og det var denne forgudelse, som de liberale omkring *Fædrelandet* nu delte med gammelnationalister som Grundtvig. Når Beck ikke desto mindre insisterede på, at nationalitetens verdenshistoriske rolle var udspillet, byggede han på en hegeliansk opfattelse af det egentligt historiske som det, der lader sig begribe af fornuften. ⁶⁶

62 [Beck] „Til Orientering II“, Kjp 11/4-1845.

63 [Beck] „Til Orientering II“, Kjp 11/4-1845.

64 [Beck] „Til Orientering III“, Kjp 14/4-1845.

65 [Beck] „Til Orientering III“, Kjp 14/4-1845.

66 Jf. f.eks. G.W.F. Hegel: „Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte“ (1822-31), i samme: *Werke*, 20 bd., Frankfurt am Main: Suhrkamp 1986, bd. 12, s. 53.

Nationen var et overstået udviklingsstadium i den menneskelige fornufts udvikling.

De nationalliberale tog skarpt til genmæle over for Becks nationalismekritik. Forsvaret for den nationale politik i *Fædrelandet* viste en markant anderledes relaterende af nationen til det almenmenneskelige og fremstillede den nationalistiske position i sigende følelsesladede former, der henvendte sig til en betydeligt bredere offentlighed end den tidligere liberale agitation. Bladet afviste betegnelsen 'nationalisme' og insisterede på, at det anerkendte den „almindelige Kultur“, men på en anden måde end i Becks overnationale konception.⁶⁷

For *Fædrelandet* stod nationaliteten som den grundlæggende kulturbærende enhed, både for det særlige individ og for den almindelige kultur. Nationaliteten var „Indbegrebet af Folkets hele Personlighed“ – et produkt af såvel naturbestemte som historiske særtræk, der både adskilte det fra andre folk og gav det træk til fælles med andre folk.⁶⁸ Den almindelige kultur kunne derfor ikke „være noget udenfor de civiliserede Nationer Existerende“. Den kunne kun opstå gennem enheden mellem forskellige nationer: „[K]un gennem en national Kultur kan et Folk correspondere med og blive Medeier i den almindelige, og ved at løse sine eiendommelige, nationale Opgaver udfører det sin Tjeneste til Verdensopgavernes Løsning.“ Forholdet mellem nationalitet og verdensudvikling måtte følgelig ses som parallelt med individets forhold til det enkelte samfund.⁶⁹

Bemærkelsesværdigt ved *Fædrelandets* svar til Beck var også bladets sociale positionering af sig selv som udtryk for den sande folkestemme imod åndsaristokraten i *Kjøbenhavnsposten*. Det liberale blad fordømte skarpt de individer, der udviste ligegyldighed over for den aktuelle nationale kamp. Disse individer havde fortabt sig i „materielle Interesser eller individuelle Liebhaverier“, hvis de da ikke blot var „opblæste af en forfængelig Viden, som de troede løftede dem langt ud over Hobens Sphære“.⁷⁰ Det sidste synes at have været møntet på Beck som bedrevidende intellektuel. *Fædrelandet* mente, at en „umiddelbar Fø-

67 „Om Nationalitet og Nationalhad“, *Fædrelandet*, 15/8, 21/8-1845, her 15/8.

68 „Om Nationalitet“, *Fædrelandet*, 15/8-1845.

69 „Om Nationalitet“, *Fædrelandet*, 15/8-1845. Som man kunne forvente, så Beck i denne præcisering blot en bekræftelse af sin kritik af de liberales nye tilslutning til nationalforfængeligheden. Jf. [Frederik Beck:] „Om Nationalitet og Nationalhad“, *Kjp* 30/8-1845.

70 „Om Nationalitet“, *Fædrelandet* 15/8-1845. Jf. også *Fædrelandets* fornyede angreb på Beck i 1847, der skabte en større polemik, her navnlig karakteristikkene af Beck og *Kjøbenhavnsposten* som en slags tyske agenter i *Fædrelandet* 16/3-1847.

løse“ ville sige „de Fleste“, at Becks humanisme var hule fraser udviklet af en „forskruet Forstand“. Og denne følelse hos flertallet var ifølge bladet „langt mere paalidelig“ end den forfængelige lærdes tanker.⁷¹

Fædrelandet ville dermed ikke kun fremstille sin nationale lærdom som en bedre form for dannelse end Becks humanisme. Det ville også identificere sig med en nationalbegejstring, der kunne mobilisere de mindre 'dannede' imod den rent humanistiske dannelse – altså et forsøg på en begrænset diskursiv demokratisering af den offentlighed, man appellerede eller henviste til (i modsætning til den fortsat snævre afgrænsning af, hvem der med rette kunne ytre sig i offentlige sager). Det liberale blad ville med andre ord ikke blot kritisere Becks standpunkt fra en fornuftspåberåbende, åndsaristokratisk autoritetsposition ('fra oven'), men også appellere til emotionelt betinget protest mod åndsaristokraten Beck ud fra en demokratiserende talerposition ('fra neden'). Dermed imødegik *Fædrelandet* ikke alene kritikken af dets nationalisme, men også *Kjøbenhavnspostens* identifikation af sig selv som de lavere sociale lags demokratiske forkæmper.

Kristen internationalisme

De væsentligste politiske elementer i Becks Rugeinspirerede nationalismekritik blev kendetegnende for *Kjøbenhavnsposten* som helhed i denne periode. Men Becks venstrehegelianske, verdsligt forankrede vision for et fremtidigt kosmopolitisk rum stred mod især Grünes kristent funderede radikalisme. Derfor blev Becks ateistisk-internationalistiske historiefilosofi også udfordret af alternative former for nationalismekritik, der i stedet byggede på kristen universalisme.

Mens Beck fulgte Ruges analyse af nationalismen som en parallel til menneskets fremmedgørelse i religionen, betragtede Grüne nationalismen som et resultat af menneskets fremmedgørelse fra religionen. Den moderne nationalisme var for ham et surrogat for tabet af sand religiøsitet: „Nogle have i nyere Tid meent at kunne sætte Nationalitetsfølelsen i Stedet“ for „den med den rene Christuskære overensstemmende Humanitet“.⁷² Den moderne nationalisme var således ifølge Grüne det, der efter religiøsitetens krise stod tilbage som 'højere' end individet.

Kort efter polemikken mellem *Fædrelandet* og Beck udfoldede den kritiske teolog Magnus Eiriksson i *Kjøbenhavnsposten* et lignende forsvaret for det almenmenneskelige som noget andet og højere end det nationale.⁷³ Han fremstillede ikke *Fædrelandets* nationalisme som

71 „Om Nationalitet“, *Fædrelandet*, 15/8-1845.

72 [J.P. Grüne:] „'Dansk Folkeblad mod 'Nord og Syd'. III“, Kjp 13/1-1848.

73 [Magnus Eiriksson:] „Det Almeen-Menneskelige og det Nationale“, Kjp

udtryk for en religionslignende abstraktionstendens, men tværtimod for en „aldeles overfladisk, irreligiøs og atheistisk Verdens- og Menneskebetragtning“.74 Imod *Fædrelandets* identifikation af kunst, videnskab osv. med nationale bidrag hævdede Eiriksson, at det almenmenneskelige og dets frembringelser var „en udenfor Nationaliteten staaende fælles Eiendom“, en „aandelig Fuldkommenhedsidee“, der hævdede sig over de forskellige nationale former.75 Ud fra den betragtning kunne individerne ikke hævdes at forholde sig til hinanden ligesom de enkelte nationers indbyrdes relationer, sådan som *Fædrelandet* havde hævdet imod Beck. Det „fremragende Individ“ udtrykte ikke bare noget nationalt, men især et åndeligt niveau, der stod over og uden for det nationale: Luther, Thorvaldsen og Napoleon var ikke først og fremmest tyske, danske og franske; de bidrog til „det høiere Almindelige, som staaer over og udenfor alle Nationaliteter“, dvs. til hele menneskeheds udvikling.76

Denne overnationale kosmopolitisme adskilte sig væsentligt fra Becks hegelianske medieringstanke. Eiriksson var tilbøjelig til at betragte det almenmenneskelige indhold og de nationale former som to separate niveauer. Ligeledes tilkendte han – i forlængelse af romantiske opfattelser, der havde stået stærkt i 1800-tallets første årtier – de individuelle genier en central, drivende rolle i den historiske udvikling til forskel fra den hegelianske forestilling om ’verdenshistoriske personligheder’, der snarere var vehikler for fornuftens storstilede historiske udvikling.77

Den mest iøjnefaldende forskel til Becks tanker var imidlertid Eirikssons insisteren på at betragte det almenmenneskelige mangfoldige udtryk som „Gaver fra det højeste Væsen“.78 De nationale former, det almenmenneskelige indhold og dette indholds ophav i Gud blev således fremstillet som tre adskilte niveauer: Gud var transcendent, hævet over al verdslig timelighed. Derfor var hans skaberværk – det

2/9, 3/9, 4/9, 5/9-1845. Forfatteren identificeres i Th.H. Erslew (red.): *Almindeligt Forfatter-Lexicon: Supplement*, bd. 1, s. 407. Det religiøse indhold, angrebet på de liberales filosofiske dannelse og kritikken af nationalforfængeligheden i denne artikelserie stemmer helt overens med avisens almindelige linje på denne tid, hvorimod de demokratiske og sociale perspektiver, som var så gennemgribende i Grünes *Kjøbenhavnspost* midt i 1840'erne, ikke spiller samme centrale rolle i denne artikelserie.

74 [Eiriksson] „Det Almeen-Menneskelige I“, Kjp 2/9-1845.

75 [Eiriksson] „Det Almeen-Menneskelige I“, Kjp 2/9-1845.

76 [Eiriksson] „Det Almeen-Menneskelige I“, Kjp 2/9-1845.

77 Jf. Hegel „Vorlesungen“, s. 45-49.

78 [Eiriksson] „Det Almeen-Menneskelige II“, Kjp 3/9-1845.

almenmenneskelige – ligeledes evigt: „Denne aandelige Fuldkommenhed [det almenmenneskelige] gjenkender sig selv hos alle Nationer, den er stedse den samme, uafhængig af alle Nationaliteter og alle Omskiftelser, ligesom dens Ophav og Grund“.⁷⁹ Artiklen udpegede kilden til de nationalistiske vildfarelser i

den atheistiske Verdensanskuelse, ifølge hvilken Gud ikke tænkes som en udenfor og uafhængig af de menneskelige Bevidstheder eksisterende Aand, men det samme som „Summen og Eenheden“ af disse til enhver Tid, hvoraf ligefrem følger: at saalænge der intet Menneske var, var der heller ingen Gud, thi ifølge denne Anskuelse begynder Gud, d. e. den bevidste Gud – med Menneskeslægten, før var han en sig ubevidst tilblivende og udfoldende Natur, med Menneskeslægtens Begyndelse begyndte han først at blive en sig selv bevidst Aand.⁸⁰

Denne anskuelse, som af Eirikssons beskrivelse at dømme reelt dækkede over såvel panteistiske som egentligt ateistiske anskuelser, var det samlende element i de hegelianske retninger, der var udbredte blandt så mange af „de saakaldte Videnskabeligt-dannede“. Disse filosofisk dannede var „Nutidens Verdsligviser“, der „selv ville være Guder“.⁸¹

Den moderne nationalisme udsprang således for Eiriksson af menneskenes forsøg på at sætte deres egen timelige, lavere fornuft i stedet for Guds uendelighed: Ligesom den hegelianske bestræbelse på at reducere Gud til menneskets bevidsthed ville det nationalistiske *Fædrelandet* reducere Guds fuldkomne og evige idé, det almenmenneskelige, til nationernes særegne, forbigående former. Dette forsøg på at reducere det guddommelige til det nationale ville kun føre til „Reaction, Kraftesløshed og aandelig Elendighed, [...] en tom og formel national Egoisme“.⁸² Uden at nævne Beck leverede Eiriksson således et side-spark til ham og hele den nye, religionskritiske filosofi.

Også denne artikelserie anerkendte ganske vist nationaliteten som et nødvendigt led i det almenmenneskeliges fremvækst. Men hvor Beck havde skildret nationaliteten som et historisk nødvendigt udviklingstrin i det almenmenneskeliges verdslige, historiske tilblivelse, betegnede Eiriksson nationaliteten som et „Middel“ til menneskets erkendelse af et indhold, som var forudbestemt og gudgivet. Først ved at søge „Guds Rige“ og derigennem nå til det almenmenneskelige ville

79 [Eiriksson] „Det Almeen-Menneskelige II“, Kjp 3/9-1845.

80 [Eiriksson] „Det Almeen-Menneskelige II“, Kjp 3/9-1845.

81 [Eiriksson] „Det Almeen-Menneskelige II“, Kjp 3/9-1845.

82 [Eiriksson] „Det Almeen-Menneskelige III“, Kjp 4/9-1845.

man virkelig kunne nå til besiddelse også af sine nationale særegenheder – ikke ved at dyrke disse særegenheder for sig.⁸³

Det religiøse grundlag for nationalismekritikken, som Grüne og Eiriksson havde forsvaret, blev videreført i bladet gennem de følgende år. Det udgjorde dermed et alternativ til Becks venstrehegelianisme, men inden for en fælles kritik af nationalismen og liberalismen.

Social kritik og det virkelige folk

Mellem de første udfoldede nationalismekritikker og brydningsåret 1848 voksede en tredje hovedtype af internationalistisk nationalismekritik frem: I kontrast til både den idealistiske historiefilosofi i Becks artikelserie fra 1845 og de religiøse tanker hos Grüne og Eiriksson begyndte *Kjøbenhavnsposten* nu at fokusere mere på materielle, sociale og økonomiske forhold. Tydeligst trådte dette frem som en fokusændring i Frederik Becks tilbagevendende kritikker af den nationalliberale kombination af økonomiske frihandelsprincipper og politisk nationalisme.

Dette skift røbede både bladets nye orientering mod social reform og Becks øgede interesse for en kritik udforskning af nationaløkonomi – en personlig, intellektuel udvikling, der kunne ligne den unge tyske venstrehegelianer Karl Marx' kun lidt tidligere færd fra religionskritik over demokratisk-humanistisk venstrefløjspolitikk til en erklæret arbejdsvenlig politik og en gennemgribende kritik af den politiske økonomi, bortset fra at Becks politik og økonomikritik blev væsentligt mindre yderligtgående.⁸⁴ Mere akut hang den nye form for social internationalisme dog tæt sammen med diskussioner om den voldsomme stigning på basisfødevarers priser i foråret 1847 – en dansk refleks af den internationale fødevarekrise efter fejlslagen korn- og kartoffelhøst i årene før. Der var uroligheder i København og mange danske købstæder, og der blev ført heftige debatter om det betimelige i at lade danske kornkøbmænd profitere af den generelle mangel ved at eksportere korn til overpris og dermed skrue prisen endnu mere op på hjemmemarkedet. *Kjøbenhavnsposten* førte i disse måneder en kampagne for en midlertidig dansk protektionisme.⁸⁵

Gennem en række kritiske artikler udviklede Beck en bemærkelsesværdigt kompleks ideologikritisk analyse af de liberale 'nydanske'

83 [Eiriksson] „Det Almeen-Menneskelige IV“, Kjp 5/9-1845.

84 Jf. også om Becks forhold til Marx i min artikel „Social praksis som frigørelse. Karl Marx i den danske offentlighed 1844-45“, *Slagmark*, nr. 54 (2012), s. 93-106; samt om Becks nationaløkonomiske studier i Varberg „Beck“.

85 Jf. f.eks. „Kornpugeriet betragtet fra det moralske og økonomiske Standpunkt“, Kjp 29/4-1847.

nationalisme, den herskende offentlige mening og det paradoksale forhold mellem de liberales folkelige retorik og deres ønske om at afgrænse den politiske indflydelse til 'folkets kerne', dvs. de dannede og besiddende – en karakteristik af nationalismen som et ideologisk våben for den socialt, kulturelt og økonomisk herskende klasse.

De liberales brug af begrebet 'nation', skrev Beck, betegnede kun „det officielle Folk“ – altså en udifferentieret forestilling om nationens enhed uden blik for dens virkelige indre forskelle: „Det officielle Folk er Nationen en bloc, eller Nationen som saadan med dens almindelige, nationale Egenskaber og Interesser, Nationen som Repræsentation, Nationen i Søndagsdragt“.⁸⁶ Denne nationalistiske fremstilling af folket som en „Forskjelsløs Masse“ var ikke konkret, men et „Abstrac-tum“, nationen som et „Phantom“.⁸⁷ Folket var imidlertid reelt inddelt i 'partier' og klasser, der gik på tværs af nationale skel.⁸⁸

I modsætning til dette abstrakte, officielle folkebegreb ville Beck i tråd med sit humanistiske standpunkt understrege den almenmenneskelige kultur. Samtidig forsvarede han imod nationalisternes hule nationsbegreb „det virkelige, levende Folk“. I modsætning til det officielle folk var dette præget af sociale og økonomiske uligheder:

[M]an vil dog ikke negte, at een Classe af Mennesker staaer i et ganske andet, intimt Forhold til den nationale Rigdom end de andre, idet den nyder Rigdommen i Realiteten, medens de andre maae lade sig nøie med at nyde den i Phantasien [...].⁸⁹

De liberale nationalistes forsvar for 'nationen' udsprang ifølge Beck af praktiske, sociale magtinteresser hos denne fremtrædende gruppe, den herskende „liberale Classe“, dvs. „den monopoliserede Intelligents, den monopoliserede Rigdom, den monopoliserede Frihed“. Den abstrakte nation blev hos denne gruppe identificeret med „Repræsentationen for denne Nation“, dvs. dem selv. Den liberale brug af 'nation' gjorde dermed dette begreb „aristokratisk“; dets fremtrædende rolle i politikken betegnede „den fornemme Indifferents mod den store Hob, den ikke politisk berettigede Masse“. Dens identifikation af

86 [Frederik Beck:] „En ny Nuance i Partianskuelserne“, Kjp 1/5-1847.

87 Frederik Beck: „Nationaliteten contra Forfatningsrescriptet. II“ Kjp 29/2-1848. Jf. tilsvarende i [Grüne] „Om Nationernes“.

88 Beck „Nationaliteten contra. I“ Kjp 28/2-1848; [Frederik Beck:] „Om Patriotismen i den nyere Tid“, Kjp 6/1, 7/1, 9/1 12/1-1846, som citeret i Jessen, *En redegørelse*, s. 89. Jf. Ruge *Patriotismus*, s. 49-53.

89 [Beck] „En ny Nuance“. Jf. [Frederik Beck:] „Nutidens politiske Spørgsmaal. I“, Kjp 16/1-1847; [Frederik Beck:] „Nationen og Individerne“, Kjp 29/3-1847.

'nationen' med sig selv var parallel med enevældens identifikation af staten med fyrstens person.⁹⁰ Og det var for at passivisere denne masse, at *Fædrelandet* slog „paa de sentimentale Strengte om Modersmaal og Nationalfølelse“.⁹¹ Disse kredses nationalisme var ifølge Beck aldrig ærligt ment. Tværtimod handlede denne liberale klasse reelt „kosmopolitisk, da man just viser sig som Verdensborger der, hvor det allermeest gjelder at vise sig som Patriot“ – dvs. de liberale nationalister krævede frihandel, hvor der var behov for at beskytte folkets økonomiske livsbetingelser, hvilket ifølge *Kjøbenhavnsposten* ikke mindst var et presserende behov under de stærkt forhøjede kornpriser i foråret 1847.⁹²

Den falske nationalisme var opstået historisk, da denne klasse efter at have erobret den offentlige mening skulle forsvare sin herskerstilling over for både sig selv og folket, og dermed standse den videre historiske udvikling hen mod frihed og demokrati. Den moderne nation, sammenfattede han, var „en Abstraction af Folket, som den liberale Classe har foretaget i sin Interesse, for at lede Opmærksomheden bort fra de indre Modsætninger og Rivninger i Samfundet, nedslaae den populaire Reform og consolidere sit eget Herredømme.“⁹³ Frem for den oplivelse af almenånden, som *Kjøbenhavnsposten* tidligere havde udpeget som kendetegnet på den gode fædrelandskærlighed, var nationalisternes bekendelser til nationen „et Værn mod den lavere Folkeklasse“. Det nationale var det middel, hvormed den liberale klasse „dysser Folket i Søvn og bringer det til at glemme, at det beherskes af den, ... [og] forhindrer det fra at reclamere sine Rettigheder“.⁹⁴

Ved at stille sig på det 'virkelige folks' side mod den liberale elites nationalisme kunne Beck søge at modvirke det indtryk af abstrakt, lærd ophøjethed og manglende indføling med folket, som *Fædrelandet* havde anklaget ham for i 1845. Nu var det ham, der anklagede de dannede og besiddende for fornemhed. Han tordnede mod advokaterne, „Groshandlerne“ og navnlig „Professorerne, disse Intelligentsens Privilegiehavere og Monopolister, disse svorne Fjender af sand, almindelig Folkeoplysning, som altid maskere deres Had og deres Mistillid til

90 Beck „Nationaliteten contra. II“ Kjp 29/2-1848. Jf. Beck „Die neuere nationale“, s. 739.

91 „De Liberale og Dyrtiden“, Kjp 17/5-1847

92 [Beck] „Nationen og Individierne“, Kjp 29/3-1847. Jf. tilsvarende i [Beck] „En Ny Nuance“; [Frederik Beck:] „Den sande og den falske Økonomi“, Kjp 15/6-1847.

93 Beck „Nationaliteten contra. II“ Kjp 29/2-1848.

94 Beck „Nationaliteten contra. III“, Kjp 1/3-1848.

Folket ved at beklage [dets] Mangel paa Intelligents, som er til hinder for at deeltagiggjøre det i borgerlige og menneskelige Rettigheder“.⁹⁵

Med denne kritik antydede Beck samtidig en udvej fra den moderne nationalitets illusioner: oplysning af det virkelige folk. Folket besad allerede en „jevn Oplysning“, der var tilstrækkelig til, at det burde tilkendes valgret. Ved at opnå sådanne politiske rettigheder ville det bevæge sig i retning af yderligere oplysning, der ville gøre det af med den liberale klasses nationalistiske blændværk: „Saasnart Folket er oplyst om dets sande Interesser, om dets politiske Rettigheder, er det ude med den nationale Lidenskab, som for nærværende Tid mangler alle Betingelser i Folkelivet.“⁹⁶ Sammentænkningen af demokrati, social reform og folkeoplysning ville således sikre den humane fremtid hinsides snævre nationalitetsskel.

Fra internationalisme til royalisme

Under hele den nationale vækkelse omkring Treårskrigen udbrud i 1848 fortsatte *Kjøbenhavnsposten* sin linje fra de tidligere år ved at sætte spørgsmålet om den hjemlige valgretsudvidelse og overhovedet 'friheden' i front. Avisen pointerede til stadighed, at en sådan udvikling inden for kongeriget ville kunne knytte ikke kun Slesvig, men også de to øvrige hertugdømmer, tættere til Danmark og dermed gavne „baade Danskheden og den sande folkelige Interesse i Slesvig“.⁹⁷

Dette blev også kendetegnende for bladets holdning til krigen i foråret 1848. Man måtte byde „ikke blot Slesvig, men ogsaa Holsten og Lauenborg frie folkelige Institutioner, førend man byder dem Krig“, bemærkede Grünes blad i de bevægede martsdage.⁹⁸ Samtidig erklærede bladet dog, at hvis krigen skulle vise sig uundgåelig, måtte man arbejde for en hurtig gennemførelse, så opmærksomheden igen kunne rettes mod de indre politiske forandringer i Danmark.

Både Beck og Grüne havde længe fordømt krigsførelse i almindelighed som et levn fra den udlevede nationalisme og hævdede, at en bestandig fred var ved at blive sikret gennem den opløsning af nationernes enhed, som var undervejs.⁹⁹ Beck havde dog også (som nævnt ovenfor) på et principielt plan gjort gældende, at en nation, der var

95 Beck „Nationaliteten contra. III“ Kjp 1/3-1848. Jf. også sammenstillingen af professorens privilegier, „Groshandlerens“ penge og advokatens stilling i Beck „Nationaliteten contra. II“.

96 Beck „Nationaliteten contra. III“ Kjp 1/3-1848.

97 [J.P. Grüne:] „Dansk Folkeblad' mod 'Nord og Syd'. I“, Kjp 8/1-1848.

98 Kjp 21/3-1848.

99 [Frederik Beck:] „Nutidens politiske Spørgsmaal. I“, Kjp 16/1-1847; [J.P. Grüne:] „Om Nationernes Udvikling og Fremtid“, Kjp 26/3-1847.

langt i sin frihedsudvikling, måtte forsvare sig mod trusler fra ufri nationer. I en længere artikelserie om nationalismen fra februar 1848 – dvs. inden krigsudsigterne blev helt akutte – understregede Beck, at en ægte patriotisme, der omfattede det 'virkelige' folks interesser, kunne opstå i forbindelse med krig: „[N]aar den almindelige Betingelse for den hele politiske og sociale Existents trues med Fare, da have alle Classer i dette Øieblik kun een Interesse, da er Nationen ikke længere et Abstractum, men ikke mindre Folkets end dets Herskeres, ikke mindre den Fattiges end den Riges Sag“. Det fremmeste eksempel på dette så Beck i de franske revolutionskrige.¹⁰⁰ Betragtet som en virkeligt folkelig forsvarskrig mod reaktionære kræfter kunne krigsførelsen således ifølge Beck stemme overens med grundlæggende internationalistiske principper.

Ligesom størstedelen af den øvrige presse fordømte *Kjøbenhavnsposten* den slesvigholstenske regeringsdannelse som et helt igennem uberettiget oprør. Den radikale avis lagde imidlertid særlig vægt på dets politisk og socialt reaktionære karakter – en „Insurrection af Bureaokrater, Prindser og store Adelsmænd“. ¹⁰¹ I de tidlige krigsuger gjorde den opfattelse det muligt for bladet at støtte den danske krigsindsats uden at bryde med sine nationalismekritiske principper. Bladet beklagede både krig i almindelighed som et onde og „Nationalhadets nuværende Højde“, men nedtonede nu sin kritik af de danske nationalister for i stedet at lægge hovedansvaret for krig og nationalhad på den slesvigholstenske bevægelse og siden dens preussiske allierede. Den danske krigsførelse blev karakteriseret som en „ærlig Forsvarskrig“, ført af „Landets egne Sønner“. ¹⁰² Dette var ikke en krig for et uberettiget dansk herredømme, hævdede Grüne, men en krig for friheden, herunder hertugdømmebefolkningernes frihed fra de aristokratiske undertrykkere, der ifølge ham førte an i oprøret. ¹⁰³

Dette skal næppe tolkes som et udtryk for pludselig blindhed over for martsministeriets og den nationalliberale bevægelses nationalisme. Snarere udtrykte det en bestræbelse på at forbinde sig med en bevægelse, der omfattede den størrelse, som *Kjøbenhavnsposten* gennem flere år havde udpeget som 'det egentlige folk', dvs. almuen. Samtidig kunne de håbefulde formuleringer om den danske krigsførelse som en kamp for friheden siges at rumme performative aspekter: Ved at karakterisere krigen som en kamp for friheden snarere end snævert

100 Beck „Nationaliteten contra. II“ Kjp 29/2-1848.

101 Kjp 1/4-1848.

102 Kjp 3/4 og 8/4-1848.

103 Kjp 12/4-1848.

nationale hensyn forsøgte bladet at gøre den til en kamp for frihed og demokrati.

Kjøbenhavnsposten synes dog ikke i længden at have været bekvem ved sit jakobinske forsvar for krigen som virkeligt folkelig. I løbet af 1849 talte bladet i stigende grad for europæisk fred og understregede vigtigheden af politiske partiforskelle på tværs af landegrænser imod rent nationale opfattelser.¹⁰⁴

Samtidig begyndte *Kjøbenhavnspostens* nationalismekritiske program lige så stille at vige for en helstatspolitik med langt mere konservative og monarkistiske overtoner. Becks stort anlagte programatiske artikler om spørgsmålet sås ikke mere efter begyndelsen af 1848. Grüne begyndte allerede fra efteråret 1848 at sætte sin lid til diplomatiske og statsretsfunderede løsninger snarere end folkesuveræniteten. I første omgang anedes dette som en forhåbning til Rusland – traditionelt selve symbolet på reaktion – som dansk allieret i de internationale fredsforhandlinger.¹⁰⁵ I begyndelsen insisterede han kraftigt på, at orienteringen mod diplomatiske udveje for helstatens redning kun var taktisk bestemt: „at benytte alle de Chancer, som Begivenhedernes Gang maatte tilbyde“.¹⁰⁶ Efterhånden antog sådanne forhåbninger imidlertid karakter af principper for ham. I løbet af 1849, især efter fredsslutningen i Berlin 2. juli 1850, begyndte Grüne imidlertid at betone vigtigheden af at opretholde „Kongens Souverænitæt i Holsten“ som bestemt ved „Legitimitæts Standpunkt“, dvs. bestemmelserne fra Wienerkongressen i 1814-15.¹⁰⁷ Denne overgang til en monarkisk helstatspolitik markerede et brud med de demokratiske principper, der havde været grundlæggende for hans og *Kjøbenhavnspostens* nationalismekritik siden begyndelsen af 1840'erne.¹⁰⁸ Og dermed indvars-

104 Jf. f.eks. [J.P. Grüne:] „Det nationale Standpunkt i vor Tid“, Kjp 7/7-1849.

105 [J.P. Grüne:] „Udsigterne til en Fredsslutning“, Kjp 14/6-1848.

106 Kjp 3/11-1849, jf. Kjp 31/10-1848; „Helstatens tre Forsvarere“, 1848. *Ugeblad for Politik og Litteratur*, nr. 4, 28/10-1849; „Kjøbenhavnsposten“, 1848. *Ugeblad for Politik og Litteratur*, nr. 5, 4/11-1849.

107 [J.P. Grüne:] „Ministeriets nuværende Politik“, Kjp 10/10-1849, jf. Jes- sen *Kjøbenhavnsposten*, s. 148-50.

108 Steen Bo Frandsen har ret i, at man ikke bare kan afvise Grünes udvikling fra omkring 1850 som et 'reaktionært' brud med hans hidtidige politik. Bruddet byggede videre på nogle af de samme elementer af liberalismekritik, som havde stået centralt i hans radikale periode. Men ud fra en bredere betragtning af Grünes ideologiske position er det næppe rimeligt at hævde, at hans senere helstatspolitik var „forprogrammeret“ (Frandsen *Opdagelsen*, s. 278) allerede i hans demokratiske nationalismekritik fra 1842 og frem. Den humanistiske, kosmopolitiske radikalisme rummede flere udviklingsmulighe-

ledes tillige opløsningen af det radikale miljø omkring *Kjøbenhavnsposten*. Nogle af de centrale medarbejdere fra 1840'erne, heriblandt Beck, leverede herefter stof til andre blade, men uden den skarpe, radikale profil, som havde præget *Kjøbenhavnsposten*-miljøet.

Denne udvikling i *Kjøbenhavnsposten*, som må ses i tæt sammenhæng med 1848-revolutionernes nederlag og etableringen af nye, hierarkiske samfundsordener på europæisk plan, markerede samtidig afslutningen på den demokratisk-republikanske internationalismes tilstedeværelse som markant røst i den danske offentlighed. Den eneste tydelige undtagelse herfra var den unge socialist Frederik Dreier, der fra 1848 og frem til sin død i 1853 leverede endnu mere radikalt kosmopolitiske polemikker mod – snarere end analyser af – nationalitet og nationalfølelse som simpelthen vrangforestillinger („nogle løjerlige Griller“), der måtte vige for det almenmenneskelige ubønhørlige fremskridt.¹⁰⁹ Allerede i begyndelsen af 1850'erne stod Dreier dog stort set alene med disse holdninger. Og så vidt vides var der ingen, der videreførte dem efter hans død.

Kun pletvis kan man ane videreførelser af den republikansk-demokratiske internationalisme i årene herefter. På europæisk plan forsøgte radikale kræfter omkring 1850 at stifte en international forening af demokratiske kræfter, der samarbejdede på tværs af landegrænser. Den fik ikke meget held med sit forehavende.¹¹⁰ I Danmark rejste sig også i årtierne efter 1848 stemmer til forsvar for demokrati imod nationalisme, især fra bondevenner som A.F. Tscherning i tiden efter martsministeriet, Geert Winther og Lars Bjørnbak, men uden påviselig forbindelse til 1840'ernes radikalisme.¹¹¹ Først med den socialdemokratiske arbejderbevægelse og den borgerligt-humanistiske radikaler end denne ene.

109 Citatet er fra Frederik Dreier: „Folkenes Fremtid“ (1848), i samme: *Samlede Skrifter*, 5 bd., København: C.A. Reitzel 2003, bd. 1, s. 25. Jf. også hans dødsdom over det nationale: „Culturen arbejder paa 'Nationaliteternes' Ophævelse til Fordeel for en i det Uendelige individuelt nuanceret Almenmenneskelighed“ – Dreier: „M.A. Goldschmidt. Et Litteraturbillede“ (1852), s. 292; samt hans bemærkninger om forholdet til Ruge og Beck s. 291 og 294. Dreiers nationalismekritik er blevet undersøgt i navnlig Morten Møller: „Frederik Dreiers antinationalisme“, *Arbejderhistorie*, nr. 2/3, 2005, s. 11-28; Christiansen „Socialismen“, s. 514-18; Svend Erik Stybe: *Frederik Dreier. Hans liv, hans samtid og hans sociale tænkning*, København: C.A. Reitzel 1959, s. 64-69. Sigende nok gør ingen af disse senere analyser meget ud af rødderne til Dreiers opfattelse og kommer derved til at overdrive fremstillingen af ham som en helt isoleret skikkelse i tidens danske debatter.

110 Hanschmidt *Republikanisch-demokratischer*, s. 69-82.

111 Jf. Hans Jensen: *Lars Bjørnbak og den bjørnbakske Bevægelse. Bidrag til den danske Landbodemokratis (Venstres) Historie*, København: Gyldendal 1919.

lisme mange år senere kunne man atter finde lignende standpunkter i offentligheden.

Konklusion

Ved at studere *Kjøbenhavnspostens* holdninger til det nationale op gennem 1840'erne kan man således finde et kor af røster, der udfordrede de sejrende nationale principper. Dette giver også grund til at anfægte den senere historieskrivnings tilbøjelighed til i praksis – og ofte til trods for kritiske tilgange til emnet – at anerkende disse princippers sejr ved udelukkende at fokusere på fremvæksten af de nationale identiteters og den politiske nationalisme. Snarere end én lineær udvikling fra statspatriotisme, regionalisme eller andre ældre former hen mod moderne nationalisme kan vi herigennem ane et mere sammensat helhedsbillede af flere udviklingstendenser blandt moderne fællesskabskonstruktioner. Og snarere end en simpel fremvækst af det nationale som én samlende mentalitet eller som en kamparena, hvori forskellige politiske aktører strides om magten til at tale hegemonisk på hele nationens vegne, viser eksistensen af internationalistiske standpunkter i 1840'ernes danske politiske kultur, at det nationale også var noget, man kunne definere sig imod – uden af den grund at tilslutte sig et traditionalistisk, konservativt standpunkt.

Behovet for at anerkende den moderne internationalisme i historieskrivningen bestyrkes af det forhold, at her ikke kun var tale om en isoleret Rasmus Modsat-holdning hos en lillebitte gruppe. Nok var *Kjøbenhavnspostens* demokratiske internationalisme et udpræget mindretalsstandpunkt, men analysen af denne holdning viser også, at den voksede frem med afsæt i det samme korpus af tanker og begreber som samtidens politiske nationalisme. Internationalisterne kunne altså udvikle og argumentere for deres sag på det samme diskursive grundlag som nationalisterne: et politisk sprog, der hyldede borgernes 'almenånd', 'folkeånd', 'dannelse', kultur, civilisation, rettigheder og moralske eller, i nogle tilfælde, religiøse pligter. Internationalismen var således ikke bare et alternativ til nationalismen, det viste også indre modsætninger og 'sprækker' i den magtfulde nationale (og navnlig: nationalliberale) diskurs, der gav muligheder for alternative udveje.

Disse modsætninger og sprækker åbnede muligheder for ret forskellige typer af politisk internationalisme og nationalismekritik. Nok fungerede internationalismen allerede fra 1842-43 og frem som klart markeret, fælles holdning hos det lille miljø af radikale, demokratiske skribenter omkring dagbladet *Kjøbenhavnsposten*, men selv inden for dette miljø var der afgørende forskelle og udviklinger i de præcise relateringer af det almenmenneskelige til det nationale, af religiøsitet

og nationalitet samt af tidstypiske, idealistiske tankemåder og nye sociale og materialistiske idéstrømninger. Der opstod således i løbet af få år hele tre hovedformer af demokratisk internationalisme i bladet, der alle var udviklet gennem avisens løbende engagement i tidens aktuelle, politiske diskussioner: en idealistisk-historiefilosofisk, en religiøs begrundet og en mere materialistisk, socialkritisk tilgang – og mellem disse tre hovedformer var der langtfra tale om simple indbyrdes fløjdannelser i skribentskaren, men snarere om forskellige udgangspunkter for en fælles udvikling fra demokratisk idealisme til social og økonomisk kritik i løbet af de få år op til revolutionsbølgen i 1848.

Disse tankers marginalisering – og selve det lille radikale miljøes opløsning – efter 1848-revolutionerne var medvirkende til, at denne danske form for demokratisk internationalisme ikke fik nogen direkte indflydelse på senere politik. Men den synes ikke desto mindre at have bidraget til at sætte moderne, internationalistiske positioner på den politiske offentligheds dagsorden.